

Ziya Gökalp'in *Yeni Hayat* “Mukaddimesi”ni “Şiir” ve “Şuur” Kavramları Etrafında Yeniden Okumak

Murat KARA

Doktora Öğrencisi

Sakarya Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Sakarya, Türkiye

ORCID: 0000-0001-7139-4906

kara-murat48@hotmail.com

Öz

Ziya Gökalp, kavramlar ile düşünen ve yazan bir şahsiyettir. Onun bu özelliği sadece makalelerinde değil, şiirlerinde de etkisini göstermiştir. Bu açıdan onun manzume ve makaleleri kavramlara dikkat edilerek okunmalıdır. Gökalp, makalelerinde ileri sürdüğü birçok fikri *Yeni Hayat* adlı kitabında bulunan manzumelerinde âdeta formüleştirecek şekilde yeniden dile getirmiştir. Bu çalışmada Gökalp'in, fikirlerini çekirdek hâlinde sunduğu *Yeni Hayat* adlı kitabının “mukaddimesi”, “şiir” ve “şuur” kavramları etrafında yeniden okunmaktadır. Gökalp, *Yeni Hayat* adlı kitabının mukaddimesinde içinde yaşadığı devrin şuur devri olduğunu ve bu devirde şiirin sustuğunu iddia etmektedir. Çalışmada onun için “şiir” ve “şuur” kelimelerinin ne anlama geldiği sorusu üzerinden bu iddianın doğruluğu araştırılmakta ve böylece kitapta bulunan manzumelerin anlamlarının ortaya çıkarılmasına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Hayat, Şiir, Şuur, Mukaddime, Sanat, Müteşâir.

Rereading Ziya Gökalp's "Preface" of *Yeni Hayat* Around "Poem" And "Consciousness" Concepts

Abstract

Ziya Gökalp is a figure who thinks and writes via concepts. This feature showed its influence not only on his manuscripts but poems as well. Therefore, his poems and papers should be read taking these concepts into consideration. Gökalp rearticulated many of his ideas which he put forward in his papers by virtually formulizing them in his poems taking part in his book named *Yeni Hayat (New Life)*. In this study, the "preface" of *Yeni Hayat*, in which he presented the core of his ideas, is reread in terms of "poem" and "consciousness" concepts. Gökalp claims that the period he lived in at the preface of *Yeni Hayat (The New Life)* was the age of consciousness and that poetry was silence at that time. In this article, we will discuss what these concepts, "poem" and "consciousness", mean for Ziya Gökalp, and thus, make an analysis commenting and revealing the message of his poems.

Keywords: Yeni Hayat (New Life), Poem, Consciousness, Preface, Art, Poetaster.

GİRİŞ

Ziya Gökalp, son yüzyılda Türkiye'nin yetiştirdiği fikir adamlarından birisidir. Bazı edebiyat araştırmacıları tarafından "Türkiye Cumhuriyeti'nin teessüsünde Atatürk'ün askerî ve politik alandaki rolünü ve ehemmiyetini, fikir ve edebiyat sahasında" (Aktaş, 1996: 152) üstlenen kişi olarak kabul gören Ziya Gökalp, "modern Türkiye'ye şekil veren temel düşünce ve müesseselerden birçoğunun fikir babası" (Kaplan, 2004: I) olarak da takdim edilmektedir.¹ Gökalp, Türkleşmek, İslâmlaşmak, muâsırlaşmak mefkûrelerini önce kendisi özümsemiş, sonra hayatında uygulamış; bu üç ana mefkûrenin alt kolları sayılabilecek fikirleriyle yeni devletin düşünce planında temellerini atmış ve millet devrine geçişi hazırlamıştır (Aktaş, 1996: 152). Bu yönüyle o, sadece bir şair değildir. Her ne kadar kendi döneminde, yazmış olduğu bazı manzumeleri ile büyük bir etki yapmış olsa da o aslında bir fikir adamı, bir sosyolog olarak varlık göstermektedir. Zaten, ona göre, devir de böyle olmayı zorunlu kılmaktadır; çünkü "şuur devri"dir ve bu devirde sanat, halkı terbiye etmek için, halk için, halka doğru yapılmalıdır. Bu amaçla şiir, muhtevanın emrine verilmelidir.

Gökalp'in bu amacının ilk kıvılcımı ve ilk hareketi Yeni Lisan hareketi, ilk yüksek sesi "Turan" adlı manzumesidir. Ancak, bu amaca en çok hizmet eden eseri *Yeni Hayat* adlı kitabıdır. Gökalp, bu kitabında, 1908-1918 yılları arasında bulunduğu birtakım yeni kıymetleri, vezin ve kafiye elbisesi altında ortaya koymuştur. Kurulan yeni devletin fikrî temellerini atma görevini üstlenmiş olan bir şahsiyetin, bu devletin iktisadî, ailevî, bediî, felsefî, ahlakî, hukukî, siyasî ve dinî bir takım meselelerine el atması, bu konularda fikir yürütmesi tabii ki normaldir. Ziya Gökalp de bu fikirlerini çeşitli makalelerinde ve kitaplarında belirtmiş olmakla birlikte, *Yeni Hayat* adlı kitabında da tespit etmektedir. Fakat Gökalp, bu manzumelerinde belirttiği fikirleri, makalelerinde ayrıntılı bir şekilde işlediği halde, neden böyle bir kitap yazma ihtiyacı duymuştur? Bu sorunun cevabı *Yeni Hayat* adlı kitabın başında bulunan "mukaddime"² mahiyetindeki metinde saklıdır. Gökalp (1976:7) bu metinde şöyle demektedir:

"Şuur devrinde şiir susar, şiir devrinde şuur seyirci kalır./ İçinde bulunduğumuz zaman, galiba, birinci devreye aittir: Şairler Müz'lerinden uzak düşmüş, vezinle kafiye şuurulu müteşâirler eline geçmiş.../ Bu hali çocukların hayatında da görürüz: Ders saatleri arasında oyun fasılaları var... Aynı zamanda çocuk terbiyesinde bir takım dersler oyun tarzında verilir. Bunun gibi, halk terbiyesinde de bâzı fikirlerin vezin kisvesinde arz edilmesi fena mı olur?"

Erol Köroğlu (2010: 265)'nin tespitine göre Gökalp, fikirlerini birbirini takip eden üç farklı yöntemle geliştirilmekte ve yaymaktadır. Bunlardan birinci sırada

---

¹ Ziya Gökalp'in, Türk devrimi ve Atatürk üzerinde bir etkisinin olup olmadığı konusunda bazı tartışmalar da yapılmıştır. Bu konuda olumlu görüş belirtenler yanında olumsuz görüş belirtenler de olmuştur. Örneğin bkz. Ali Yaşar Sanbay, "Ziya Gökalp ve Türk Devrimi", *Ziya Gökalp İçin Yazılanlar-Söylenenler, Haz. Şevket Beysanoğlu, C.III.*, Ankara 1978, s. 436.

² Bu kavramlaştırma –metnin aslında yoktur- bize aittir.

geleni çevresinde bulunanlarla yaptığı sohbetler, ikinci sırada makaleler, üçüncü sırada ise şiirlerdir. Köroğlu, Gökalp'in zihninde bir fikir belirginleşince bunu öncelikle kendisine destek veren ya da karşı çıkanlarla tartışarak bir argüman haline getirdiğini, daha sonra buna dayanan bir makale kaleme aldığını ve nihayetinde makaleyle aynı zamanda ya da makale yayımlandıktan hemen sonra onun ana düşüncesini daha sıradan ve his boyutunda yeniden üreten bir şiire dönüştürdüğünü söylemektedir. Bu tespit mukaddimede belirtilen ana düşünceye de uygun düşmektedir. Başka bir deyişle Gökalp, makalelerinde üzerinde durduğu fikirlerini *Yeni Hayat*'ta bulunan manzumeleriyle halkın anlayabileceği tarzda yeniden üretmektedir. Onun bunu yapmaktaki amacı ise şuur devrinin bir gereği olarak bu şekilde halkın terbiye edilmesidir. "Savaş gibi krizler Gökalp'in millî içtimaiyat yaklaşımına göre toplumsal bilincin ön planda olduğu dönemlerdir; gerçek şiir barış zamanının eseri olacaktır. Dolayısıyla şuur devrinde şiirsel ilham bir kenara bırakılacak ve halkın, arzulanan doğrultuda eğitilebilmesi için didaktik şiirler yazılacaktır." (Köroğlu, 2010: 265) Bu açıdan bakılınca *Yeni Hayat* adlı kitabın önemi de ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar günümüz şiir anlayışlarına göre önemsiz gibi gözükse de kitap, bu amaç doğrultusunda yazıldığı dönem açısından değerli bir eserdir. Nitekim bu kitabın yazıldığı dönemde edebiyatçıların çoğu sadece kişilikleriyle ya da politik ve ideolojik konularıyla değil, edebiyat hakkındaki görüşleriyle dahi kamusal alana müdahale etmektedirler. Edebiyat okurları ise gazete, dergi ya da kitaplarda okudukları eserlerin edebi olmanın dışında bir değere sahip olduğunun farkındadırlar. Bu yüzden günümüzde önemsizmiş gibi gözükken birçok edebî eser yazıldığı dönemde büyük gürültü koparmıştır (Köroğlu, 2010: 258). *Yeni Hayat* da bu eserlerden birisidir. Gökalp, bu kitapta siyaset, iktisat, eğitim, toplum, ahlâk, kadın, aile, dil ve edebiyat gibi, makalelerinde de ele aldığı birçok konu üzerinde durmuştur.

ŞUUR DEVRİ NE DEMEKTİR?

Yeni Hayat adlı kitabın yazıldığı yıllarda Servet-i Fünûn sanat anlayışı henüz tam olarak etkisini kaybetmiş değildir. Onlarla birlikte onlardan etkilenen Fecr-i Âtî şairleri de sanat anlayışlarına uygun şiirler yazmaya devam etmektedirler. O halde Gökalp, bu kitabın mukaddimesinde şiir ve *şuur* kavramlarını kullanırken neyi kastetmektedir? Devir gerçekten şuur devri midir? Bu devirde şiir gerçekten susmuş mudur? Şairler sanat perilerinden neden uzak düşmüştür? Şiir devrinde neden şuur seyirci kalır?

Şiir ve şuur kelimelerinin sözlükteki manalarına bakıldığı zaman aynı kökten gelen her iki kelimenin de ilk karşılığının bilme, anlama olduğu görülmektedir.³ D. Mehmet Doğan (2011: 1061-1067) hazırladığı sözlükte şiir kelimesine ilk olarak "bilme, tanıma, kavrama" anlamlarını vermekte; şuur kelimesini ise "Bir şeyi anlama, tanıma ve kavrama gücü" olarak açıklamaktadır. Mehmet Kanar (2005:

---

³ Bu konuda şu sözlüklere bakılabilir: Şemsettin Sami, *Kâmûs-i Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul 1998; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 17. b., Aydın Kitabevi, Ankara 2000.

668,671), *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*'nde şî'r kelimesine ilk olarak "şîir", ikinci olarak "anlama" karşılığını vermekte; şu'ûr kelimesini ise "bilinç" kelimesiyle karşılamaktadır. Şiir kelimesine "sezgi, ilham, ilhama dayalı ifade" anlamlarını veren Sevan Nişanyan (2012: 592, 595) ise aynı yerde şuur kelimesine bakılması gerektiğini söylemekte; "bilinç, hızlı ve doğal kavrayış" olarak açıkladığı şuur kelimesinde ise şîir kelimesini işaret etmektedir. Bütün bu bilgiler şîirin aslında bir şuur işi olduğunu göstermektedir. Başka bir deyişle şîir, şuuruz yazılamaz. Mukaddimedede şîir zamanlarında şuurun etkisiz kaldığını söyleyen Gökalp'in böyle bir durumun farkında olmaması mümkün değildir. Onun kendisi ve nesli için "şairlik taslayan" ya da "şairimsi" gibi anlamlara gelen "mütaşâir" kelimesini kullanması bile aslında gerçek şîirin farkında olduğunu göstermesi için yeterlidir. Nitekim Yahya Kemal (1986: 23) de yakından tanıdığı Gökalp'in gerçek şîiri iyi bildiğini söylemektedir. Dolayısıyla burada, mukaddimedede geçen "şîir" ve "şuur" kelimelerinin aslında birer kavram olduğu, sözlük ve terim anlamlarının yanında farklı manalara geldiği ortaya çıkmaktadır.⁴

Mehmet Kaplan (1978: 436), Ziya Gökalp hakkında yazdığı bir makalesinde şuur kavramı ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "Bir şeyin bir varlık olarak ortaya çıkması onun bilinmesine bağlıdır. Varlığı şuur aydınlatır. Bir kıymetin gerçekleşmesi de onun daha önce tasavvur edilmiş, heyecanla istenilmiş olmasını şart koşar." Gökalp kitabında, *yeni hayat* kavramı altında bir takım yeni kıymetlerden bahsetmektedir. Bu kıymetler aslında toplum hayatına ve toplum hayatına hâkim olan değerler karşısına çıkarılmış yeni siyaset, yeni iktisat, yeni felsefe, yeni sanat, yeni ahlak, yeni aile hatta yeni din gibi yeni hayatı meydana getiren bir takım yeni tekliflerdir (Aktaş, 2006: 195). Bu yeni tekliflerin varlık olarak ortaya çıkması onların bilinmesine, halkın şuurulu bir şekilde onları idrak etmesine bağlıdır. Gökalp, *Yeni Hayat* adlı kitabını bu amaçla kaleme almıştır. Ancak yeni hayat biçiminin milli hayatın ihtiyaçlarına göre şekillenmesi için de öncelikle "millet" ve "milliyet" kavramlarının açık bir biçimde ele alınıp işlenmesine ihtiyaç vardır (Aktaş, 2006: 195). Gökalp (2004: 72-73), *Türkçülüğün Esasları*'nda bu konuyla ilgili yaptığı değerlendirmede Meşrutiyet'ten önce memleketimizde bulunan işçilerin kolektif şuurlarında Türk milletinden olduklarına dair bir bilinç bulunmadığı için Türk milletinden de bahsedilemeyeceğini söylemektedir: "Çünkü bir zümre, fertlerinin ortak vicdanında şuurulu bir surette idrak olunmadıkça, sosyal bir zümre mahiyetini hâiz olamaz." Ona göre, toplumsal olaylar mutlaka, ait oldukları toplumun kolektif vicdanında bilinçli idrakler olarak bulunmalıdır. Nitekim "biz Türkiyelilerin kolektif vicdanımızda 'Türk milletindeniz, İslâm ümmetindeniz, Batı medeniyetindeniz'

---

⁴ Gökalp, manzume ve makalelerinde bazı kavramları dikkatle kullanır. O nedenle bunlara bilhassa dikkat etmek ve değerlendirmeyi ona göre yapmak gerekir. *Yeni Hayat*'ta "muasırlaşmak", "mefkûre", "hars", "medeniyet", "Tûran", "Lisan" vb. kavramları kullanmış. ve açıklamıştır. "Şiir" ve "şuur" kavramları da böyledir.

tasavvurları açık ve seçik görünüşler halinde belirmeye başlayınca, bütün sosyal hayatlarımız değişmeye başlayacaktır" (Gökalp, 2004: 72-73).

Burada Gökalp'in şuur kavramıyla neyi kastettiği belirginlik göstermektedir: Türkleşmek, İslâmlaşmak ve muasırlaşmak. Şuur devri, Türkleşmek, İslâmlaşmak, muâsırlaşmak devridir. Daha doğru bir ifade ile halkı terbiye etmek maksadıyla şiir görünümünde, yeni hayat adlandırmasıyla sunulan birtakım yeni kıymetler bu üç kavramın açılımlarıdır. *Yeni Hayat*'ta bulunan manzumelerin hemen hepsini bu üç kavrama göre okumak mümkündür. Birol Emil (1997: 174)'e göre, Ziya Gökalp, II. Meşrutiyet sonrasında ideoloji, siyaset, fikir ve edebiyat karmaşası ortasında imparatorluk batarken kurulacak yeni Türkiye'nin ideolojisini bulmuştu: Türkleşmek, İslâmlaşmak ve muasırlaşmak. Emil (1974: 165), aynı yazısında Gökalp'in "Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Garp medeniyetindenim" düsturunu bir amentü olarak kavramlaştırmakta; Ahmet Hamdi Tanpınar (1969: 105) da Gökalp'in bu üç kavramını isim yaptığı kitabı için ilmihal kavramını kullanmaktadır. Tanpınar, bu eserin daha sonra *Türkçülüğün Esasları* şeklinde genişlediğini söylemekte, Hasan Akay (1998: 25) da, *Türkçülüğün Esasları* için bir çeşit amentü ifadesini kullanmaktadır. Bu kavramlaştırmalar her iki eserin de getirdikleri yeni kıymetler açısından yazıldıkları dönemde kutsal metinler gibi algılandıklarını göstermek için yapılmıştır. Ancak dikkat çekici olan bu yeni kıymetlerin *Yeni Hayat*'ta daha da basitleştirilmiş olarak yeniden ortaya konulmuş olmasıdır. Bu bağlamda, ilmihal ve amentü adlandırmalarının devamı niteliğinde *Yeni Hayat* için de Gökalp'in kitaplarında ve makalelerinde bulunan fikirlerin akılda tutulmaya, heyecan ve coşkuyla söylenmeye müsait bir çeşit ilahi kitabı benzetmesini yapmak da mümkündür.

Türkleşmek, İslâmlaşmak, muasırlaşmak mefkûreleri, Gökalp'in fikirlerinin anahtarı konumundadır. Ayrıca, bu mefkûrelerin temelinde de *millî* kavramı yatmaktadır. Bilindiği üzere 1911 sonrasında göstergesi millî uyanıştır. Millî uyanışın görünen ilk işareti lisan davasıdır. Lisan davasının arkasında ise gerçekte yeni insan ve yeni hayat davası vardır. Burada geçen yeni kelimesi, doğrudan *millî* anlamına gelmektedir. Bu anlam, aynı dönemlerde faaliyet gösteren diğer toplulukların kullandıkları anlamlardan farklıdır. Çünkü Millî Edebiyat Dönemi temsilcileri sanatsal anlamda yeni olanın peşine düşmemişlerdir. Onlar sadece fikir ve prensip anlamında yeni olanın peşindedirler ve yeni adı altında aslında millî olanı araştırmaktadırlar. Çünkü devir, millîleşme devridir ve Gökalp'e göre millî olmanın yolu da milletin kendi varlığının farkına varmasından, kendini anlamasından, tek kelime ile şuurlanmasıyla geçmektedir. Fakat burada geçen millî kavramı da yanlış anlaşılmalıdır. Millî kavramıyla bu üç ana mefkûre tek bir kavrama indirgenmekte değildir. Fakat birbirlerinden ayrılmaz bir bütünü oluşturan bu üç mefkûre aynı zamanda nasıl millî olunacağını da göstermektedir.⁵

---

⁵ Gökalp. *Türkçülüğün Esasları*'nda "Estetik Türkçülük" bahsinde de edebiyatımızın millîleştirilmesi için halka doğru gitmenin yanı sıra Batı'ya doğru gidilmesi gerektiğini de söylemektedir. Bu konuda bakınız: Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Haz. Mehmet Kaplan, MEB Yay., İstanbul 2004, s. 80.

Bu mefkûreleri birbirinden bağımsız olarak düşünmek de imkânsızdır. Çünkü her bir kavram tek başına bir işe yaramaz. Bu noktadan hareket eden Emil (1997: 177), bu bütünlüğü Gökalp'in sisteminin yeniliğine ve doğruluğuna bir delil olarak da göstermektedir.

Görüldüğü gibi bu dönem sanatçıları için millî kavramı da doğrudan doğruya yeni anlamına gelmektedir. O halde Gökalp'in *Yeni Hayat* adlı kitabını, yeni-millî-hayat biçiminde açıklamak herhalde yanlış olmayacaktır. Çünkü o, bu kitabıyla "Birinci Dünya Savaşı'na girişle birlikte artık koşulların çok daha uygun olduğu yeni 'millî' toplumsal hayatı biçimlendirme uğraşına" girişmiştir (Köroğlu, 2010: 278).

Mukaddimede geçen şuur kavramı bağlamında Gökalp'in *Yeni Hayat*'ta ileri sürdüğü yeni kıymetler ise örnekleri ve kısa açıklamalarıyla beraber şöyledir:

Yeni Dinî Kıymetler: "Din", "Din ile İlim", "Çocuk Duaları" ve "İlahiler" adlı manzumeleri (Gökalp, 1976: 9-42) bu kıymetleri ortaya koymaktadır. "Din" manzumesiyle sadece sevildiği için kendisine tapılan Allah'tan bahseden şair; ümit ve korkuyu, cennet ve cehennemi ve şeytanı arka plana atmakta, dinî vazifeyi ortadan kaldırmakta, bunların yerine erenlerin esrarından söz söylenilmesini istemektedir. "Din ile İlim" manzumesinde iki alanın birbiriyle ilişkisini ortaya koyan şair; "Çocuk Duaları" manzumesinde çocuklara dinî ve millî eğitimin nasıl verilmesi gerektiğini anlatmaktadır. Gökalp'in mistik yönünü de gösteren "İlahiler" adlı manzumede ise Allah, sevgili olarak gösterilmektedir.

Yeni Siyasî ve Sosyal Kıymetler: "Vatan", "Millet", "Medeniyet", "Kavim", "İslâm İttihadı", "Halife ve Müftü", "Devlet" manzumeleri (Gökalp, 1976: 11- 33) "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" mefkûrelerini bir kez daha ortaya koyan kıymetleri içermektedir. Üç bölüme ayrılabilir "Vatan" manzumesinde, vatanı oluşturan unsurları ve vatanî ahlâkı ortaya koyan şair ibadethanelerde ezanın, mekteplerde ise Kuran'ın Türkçe okunmasını istemektedir. "Turan" manzumesinin bir devamı olan "Millet" manzumesinde artık sınırları belli olan bir vatandan bahseden Gökalp, milleti "millet" yapan dil, din ve hars birlikteliği gibi unsurları ortaya koymaktadır. "Millet" manzumesiyle birlikte değerlendirilmesi gereken "Kavim" manzumesi Türk milletinin yeniden doğuşunun nasıl gerçekleşeceğini göstermektedir. "Türkleşmek" mefkûresini gösteren bu manzumelerin ardından "İslamlaşmak" mefkûresine göre değerlendirilebilecek manzumeler gelmektedir. Bunlardan ilki, bütün İslam ümmetinin yaşadığı yerleri bir devlet, halifeyi ise bunların hepsinin hakanı olarak gören "İslâm İttihadı" adlı manzumedir. Bu manzumede Gökalp, bütün Müslümanların tabi olmasını istediği halifeyi, İslam ümmetini bir araya toplayacak bir kuvvet olarak görmektedir. Kendisine bir kutsallık kazandırılan devletin, kanunla; kanunun ise örfle eş değerde gösterildiği "Devlet" manzumesinden sonra gelen "Halife ve Müftü" manzumesinde devletin başında halifenin bulunduğu ve fetvadan ibaret olan dinin temsilcisinin ise müftü olduğu söylenmekte; "muasırlaşmak" mefkûresine göre değerlendirilebilecek "Medeniyet" manzumesinde ise "medeniyet" kavramı açıklanmaktadır.

Yeni Eğitim Kıymetleri: "Darülfünun", "Küllîye" ve "Deha" manzumeleri (Gökalp, 1976: 36-37) bu kıymetleri barındırmaktadır. "Dârülfünun" adlı manzumede hükümetin müdahale etmediği, bağımsız bir eğitim talebinde bulunan Gökalp, "Küllîye" manzumesinde okullarda dinî ilimler ile müspet ilimlerin beraber okutulması gerektiğini söylemekte, "Deha" manzumesinde ise okumuşların millî kültürü öğrenmeleri için halka doğru gitmelerini istemektedir.

Yeni Ahlakî Kıymetler: Bunlar "Vazife", "Vefa", "Ahlak" ve "Seciye" manzumeleriyle (Gökalp, 1976: 13-15) ortaya konulan; fert yerine milletin, ferdi istek ve özelliklerin yerine millî istek ve özelliklerin geçirildiği, millete hizmet etmenin kutsandığı ve millet olma şuurunun kazandırılmaya çalışıldığı kıymetlerdir. Bu manzumelerde Gökalp'in ahlakî fedakârlıkla eş değerde tuttuğu da söylenebilir.

Aile ve Kadınla İlgili Yeni Kıymetler: "Aile", "Meslek Kadını", "Kadın" ve "Ev Kadını" manzumeleri (Gökalp, 1976: 19-32) bu kıymetleri göstermektedir. "Aile" ve "Kadın" manzumelerinde aile müessesesinin kanuna uygun bir hale getirilmesini ve nikâh, talak, miras gibi konularda kadın ve erkeğin eşit olması isteyen Gökalp, başta dinî alan olmak üzere bütün alanlarda ailenin sembolü olan kadının haklarının korunmasını istemektedir. "Meslek Kadını" adlı manzumede fikrinin yükselmesi için kadına da çalışma hakkının verilmesi gerektiğini söyleyen Gökalp; "Ev Kadını" adlı manzumede ise mutlu kadını saadet perisine, huzurlu olan yuvayı ise cennete benzetmektedir.

Yeni İktisadî Kıymetler: "Bütçe Birliği", "Vakıf" ve "Köy" manzumelerinde (Gökalp, 1976: 16-35) bu kıymetleri ele alınmaktadır. "Bütçe Birliği" manzumesinde vakıflar ve onların gelirleriyle ilgili görüşlerini ortaya koyan Gökalp, "Vakıf" manzumesinde vakıfların tamamen ortadan kaldırılması gerektiğini sebepleriyle beraber dile getirmektedir. "Köy" manzumesinde ise hür olmasını istediği köy hayatındaki iktisadî ve ticarî konuları işlemektedir.

Yeni Dil ve Edebiyat Hakkındaki Kıymetler: "Lisan", "San'at" ve "Asker ile Şair" manzumeleri (Gökalp, 1976: 17-38) bu kıymetleri göstermek için yazılmıştır. "Lisan" manzumesinde Yeni Lisan hareketiyle ortaya konulan fikirler şiir diliyle anlatılmıştır. "Sanat" ve "Asker ile Şair" manzumelerinde ise Gökalp'in istediği şairin özellikleri sıralanmaktadır.

Görüldüğü gibi Gökalp, makalelerinde detaylı bir şekilde ele aldığı birçok konuyu *Yeni Hayat*'ta da şiir görünümünde tekrar etmiştir. Onun bunu yapmasındaki amaç ise halkı şuurlu bir hale getirmektir.

ŞİİR KAVRAMININ GÖKALP İÇİN ANLAMI NEDİR?

Daha önce değindiğimiz gibi Ziya Gökalp, gerçek şiirin ne olduğunu çok iyi bilmektedir fakat şiir yazma konusunda yetenekli değildir. Bu konuda görüş bildiren Yahya Kemal (1986: 23), Gökalp'in gerçek şiiri iyi bildiği halde şair olmadığı için döneminde şiir sanatı adına bir yenilik getiremediğini söylemektedir.

İsmail Hakkı Ertaylan (2011: 1067) ise Gökalp'in sanatının "câlib-i nazar bir kuvvet ve mahâreti hâiz" olmadığını belirtmekte ve "manzume" kelimesiyle adlandırdığı eserlerinin şiir derecesine yükselemediğini dile getirmektedir. Ona göre bir tecrübe, bir deneme olarak değerlendirilmesi gereken ve öğretici eserler olan manzumeleriyle Gökalp, "belki açtığı cereyan ve vücuda getirdiği teşkilat itibariyle" önemlidir (Ertaylan, 2011: 1067). Ancak bu, onun şiir sanatı adına önemsiz olduğu anlamına da gelmemelidir. O, her ne kadar bu konuda bir başarı gösteremese de kendisinden sonra gelenler için yolu açmış ve 1923 sonrası şairlerine rehberlik etmiştir (Koroğlu, 2010: 264).

Gökalp'in gerçek bir şair olarak değerlendirilememesinin asıl sebebi ise yukarıdaki alıntılarda da işaret edildiği üzere, manzumelerinin merkezine çok değer verdiği fikirlerini yerleştirmiş olmasıdır. Bu, mananın şiirle eşdeğerde görülmesi anlamına geldiği gibi vezin ve kafiye dışında şiirin diğer özelliklerinin de göz ardı edilmesi demektir.⁶ Hâlbuki mana tek başına şiirin değerini gösteren bir özellik değildir. Şiirlerde de fikirler olabilir ve bu fikirler bir bilgi olarak buldukları sürece problem yoktur fakat bunlar eğer kurucu unsurlara dönüşmeye başarlarsa bu durum şiiri şiir olmaktan çıkaracaktır (Wellek & Warren, 1993: 101). Gökalp, fikirlerini manzumelerinin kurucu öğelerine dönmüştür. Bu yüzden o manzumelerinde bile bir şair olarak değil, bir mütefekkir olarak karşımızda durmaktadır.

Gökalp'in sanat anlayışının temelinde de yine millî kavramı yatmaktadır. O, sanatın özünü de kendi tarihinde aramaktadır. Ona göre eski Türklerde estetik zevk çok yüksektir. Kazılarda ortaya çıkarılmış olan mermer heykeller, Yunan heykellerinden aşağı değildir. Masalların, halk şiirlerinin güzelliği Türklerin estetikte de maharetli olduklarını göstermektedir. (Gökalp, 2004: 140-141) Aynı zamanda eski Türklerin vezni de hece veznidir. Gökalp, bu ve bunun gibi örneklerden hareket ederek millî vezin, millî edebiyat, millî musiki gibi adlandırmalar kullanmaktadır. Ayrıca ona göre, nakkaşlık, ressamlık gibi diğer sanat dalları da halk tarafından ortaya çıkarıldıkları için tamamı ile millîdirler (Gökalp, 2004: 147). Dikkat edilirse Gökalp, eski Türkler ve halk gibi ifadeler üzerinden sanatı tanımlamaya çalışmıştır. Bu durum onun şiir kavramıyla neyi kastettiğini belirginleştirmektedir. Gökalp, şiir kavramıyla sırf sanat yapmak için yazılan şiiri kastetmektedir. O, şiire karşı değildir fakat sadece sanat için yazılan şiire karşıdır. Ona göre sanat da halk için ve halka doğru yapılmalıdır.

"Halka doğru gitmek", ne demektir? Halka doğru gidecek olanlar kimlerdir? Bir milletin aydınlarına, fikir adamlarına o milletin 'seçkinler'i adı verilir. Seçkinler, yüksek bir eğitim ve öğretim görmüş olmakla, halktan ayrılmış olanlardır. İşte halka doğru gitmesi lâzım gelenler bunlardır." (Gökalp, 2004: 46)

---

⁶ Diğer özellikler için şu kitaplara bakılabilir: Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Engin Yay., Ankara 1999, s. 76-244; Hasan Akay, *Şiir Alâmetleri*, 3F Yay., İstanbul 2006, s. 77- 117; Sedat Umran *Şiirde Metafizik Gerçek*, İz Yay., İstanbul 2004.

Gökalp bunlara "okumuşlar" adını vermektedir. Diğer bir deyişle onun halka doğru gitmesini istediği "seçkinler", okumuş olanlardır. Bunların halka doğru gitmelerinin nedeni ise şu iki maddede açıklanmaktadır: "1) Halktan millî kültür terbiyesi almak için, halka doğru gitmek. 2) Halka medeniyet götürmek için, halka doğru gitmek." (Gökalp: 2004: 47),

Gökalp, *Yeni Hayat* kitabında bulunan "Dehâ" adlı manzumesinde de okumuşların, millî kültürü öğrenmeleri için halka doğru gitmelerini istemektedir:

"Okumuşlar! Bırakınız gururu/ Millî harsı öğreniniz milletten / O vicdandır, sizse onun şuru / Köksüz şuur uzak değil cinnetten / Doğru san'at, doğru ahlâk, doğru din / Hep ondadır halk içine dalınız; / Dâhî gibi her hatâdan pâk, emin / Olmak için feyzi ondan alınız! " (Gökalp, 1976: 42)

Bu manzumede *Türkçülüğün Esasları*'nda olduğu gibi, medeniyet götürmek için halka doğru gitmek maddesi yoktur. Fakat burada Gökalp, kendisine uyulan yön olarak halkı göstermektedir. Bu bağlamda okumuşların gururu bırakmalarını, millî harsı öğrenmek için millete gitmelerini istemektedir. Çünkü halk bir vicdandır, okumuşlar ise onun şurudur. Kökü halka bağlı olmayan bir şuur, cinnetten uzak değildir. Millî kültür bazı sosyal hayatlardan oluşur. Dolayısıyla halktan millî kültür alınırken bu sosyal hayatlar da alınacaktır. Sanat, ahlâk, din, gibi sosyal hayatların doğru olanları hep halktadır. Bu yüzden seçkinler mutlaka halka doğru gitmelidirler. Dâhî olmak için de mutlaka feyzi halktan almalıdırlar. Ona göre eskiden okullar halk mektebi, ya da millî mektep özelliklerine sahip olmadıkları için seçkinlerin çocukken almış oldukları eğitimde de millî kültür yoktu. Bu yüzden onlar millî kültürden ve millîlikten mahrum olarak yetişmişlerdir. Bu durumda seçkinlerin yapması gereken şey halkın arasına girerek onun lisanından düşüncesine, sanatından dinî hayatına, giyinişinden aile hayatına kadar her şeyini araştırmak; Türk kültürüne ait unutulmuş ne varsa hepsini ortaya çıkarmak ve özümsemek; halka ait olan eserleri toplayıp sergilemektir (Gökalp, 2004: 47-48). "İşte, Türk milletinin seçkinleri, ancak uzun müddet halkın bu millî kültür müzeleri ve mektepleri içinde yaşadıkten ve ruhları tamamıyla Türk kültürü ile dolduktan sonradır ki *millileşmek* imkânına kavuşurlar." (Gökalp, 2004: 48)

Gökalp (1982: 16), "Dehaya Doğru" adlı makalesinde de halka doğru giden düşünürler ve sanatkarlar için millî güzîdeler ifadesini kullanmaktadır. Ona göre, düşünürler ve sanatkarlar dinî, ahlâkî, bedîî ilkelerde halkı temsil eden bireylere dönüşebilirlerse o zaman onlara millî güzîdeler denilebilir. Bu durum, onların öncekilerden farklı ve özgün eserler vermelerinin de yolunu açacaktır.

Gökalp, *Yeni Hayat*'ta bulunan "Sanat" adlı manzumesinde bu fikirlerini biraz daha belirginleştirmektedir. Bu manzumede yeni şair ile eski ozanı karşılaştıran Gökalp, bu karşılaştırma sonunda yeni şairi, eski ozanın yoluna davet edilmektedir. Manzumeye göre eski ozanın şiirdeki özellikleri şöyledir:

- a) Hece veznini kullanır.

- b) Arapça ve Farsça kelimeleri değil, halkın kullandığı Türkçe kelimeleri tercih eder.
- c) Şark ve Garp'tan gelen hiçbir akımdan etkilenmez. Onun kaynağı doğrudan doğruya halktır. Başka bir deyişle eski ozan, halka doğru gitmektedir (Gökalp, 1976: 25).

Bu özellikleriyle Gökalp, bizzat kendisi ve kendi görüşünü benimseyen şairleri tarif etmektedir ve yeni şairlerin de parnasizm ve sembolizm gibi akımları bırakıp halka doğru gitmeleri gerektiğini söylemektedir.

Kitapta bulunan "Asker ile Şair" adlı manzumede ise Gökalp, asker ile şairi karşılaştırmakta; askeri, şairden öne geçirmekte; gerçek şairin asker olduğunu söylemekte ve en sonunda şairlerden askerler için şiir yazmalarını istemektedir. Gökalp'in askeri şairden üstün tutmasının sebebi canını vatanı için feda etmesidir: "O orada senin için kanını / Seve seve akıtırken, ey şair!... / Sen, ne için ona birkaç ânını, / Vakf ederek yazmıyorsun bir şiir?" (Gökalp, 1976: 38) Asker, siperinde uyumaktadır fakat uykuda olduğu halde asıl sezen ve duyan odur. Belki birazdan canını, vatanı için feda edecektir. Bu, oldukça önemlidir. O, her şeyi vatan için yapmaktadır. Onun kalbindeki bütün zevki ve elemi, vatanından gelmektedir. Gökalp'in asıl anlatmaya çalıştığı şey, şairin de bir nevi asker olması, onun gibi hissetmesi ve duyması, daha doğru bir ifade ile asker-şair olmasıdır. Ona göre şair, kalemini vatan için kullanmalıdır. Onun anladığı şairlik ve şiir budur. O, sırf sanat için yazılan şiire karşıdır. Şiir, halk için, halka doğru yazılmalıdır. O halde, "Sanat" manzumesinde bahsettiği eski ozan böyledir ve yeni şair de böyle olmalıdır. Çünkü ona göre içinde bulunulan devir bunu gerektirmektedir.⁷

Görüldüğü gibi Gökalp, gerçek şiiri bildiği halde şuur devrinin bir gereği olarak onun amacını, içeriğini, kaynağını ve işlevini değiştirmiştir. Onunla birlikte şiirin amacı halkı şuurlandırmak, içeriği halk kültürü, kaynağı halk olmuş; öncelikle kendi tabiatına sadık kalması gereken şiirin işlevi ise kendi dışına yönelmiştir. Bu durum şiiri şiir olmaktan çıkarmış ve çok sayıda manzume kaleme almış olan Gökalp'in de bir şair olarak değil, mütefekkir olarak anılmasına sebep olmuştur.

SONUÇ

Mukaddimeden anlaşıldığı gibi, Gökalp'in amacı halkın terbiye edilmesidir ve bunun için bazı fikirler şiir görünümünde sunulmuştur. Çünkü bunların muhatabı doğrudan doğruya halktır ve bu manzumeler bu şekilde âdeta sloganlaştırılmaktadır. Şairin amacı, halkı şuurlandırmaktır ve o, sanatı, özel manada şiiri, bu devirde amacına hizmet edecek araçların başında görmektedir. O halde kitap içinde bulunan manzumeleri şiir ve şuur kavramlarına dikkat ederek

---

⁷ Gökalp'in "yeni şair"i çağırıldığı bu yolun Servet-i Fünûncuların şiir anlayışına göre, şiirsiz ve şairsiz bir yol olduğu söylenebilir. Çünkü bilindiği üzere onlar için varlık sebebi sadece kendisi olan sanat her şeyin merkezindedir.

okumak gerekir. Devir şuur; Türkleşmek, İslâmlaşmak, muasırlaşmak; daha doğru bir ifade ile millîleşmek devridir. Bu devirde şiir susmuş değildir; fakat Gökalp'in anladığı manada bir şiir değildir bu. Çünkü ona göre sanat, halk için, halka doğru yapılmalıdır. Bu amaç için çalışan, vezinle kafiyeyi eline geçirmiş şuurlu müteşairlerden birisi olan Ziya Gökalp, mefkûrecilik kuvvetinden de faydalanarak, yeni hayatın hususiyetlerine ait olan bir takım yeni kıymetleri araştırmış, bulmuş ve bunları *Yeni Hayat* adlı kitabında bulunan manzumelerinde ifade etmiştir.

KAYNAKLAR

- Akay, H. (1998). *Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatında Yeni Fikirler*. İstanbul: Kitabevi.
- Aktaş, Ş. (1996). *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri ve Antolojisi (1860-1920) 1*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aktaş, Ş. (2006). Milli Edebiyat Dönemi (1911-1923), *Türk Edebiyatı Tarihi 3*. Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları,
- Devellioğlu, F. (2000). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. 17. b. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Doğan, D. M. (2011). *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: Yazar Yayınları.
- Emil, B. (1997). Ziya Gökalp'de 'Muasırlaşmak' Fikri ve Öncesi. *Türk Kültür ve Edebiyatından-2/ Şahsiyetler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ertaylan, İ. H. (2011). *Türk Edebiyatı Tarihi I-IV*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi,
- Gökalp, Z. (1982). Dehâya Doğru, *Makaleler VII*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökalp, Z. (2004). *Türkçülüğün Esasları*. (Haz. M. Kaplan) İstanbul: MEB Yay.
- Gökalp, Z. (1976). *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*. Haz. İ.Kutluk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gökalp, Z. (1976). *Yeni Hayat/Doğru Yol*. (Haz. Müjgan Cunbur) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kanar, M. (2005). *Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Derin Yayınları,
- Kaplan, M. (2004). Ziya Gökalp'in Hayatı ve Eserler Hakkında Birkaç Söz. *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: MEB Yay.
- Kaplan, M. (1978). Ziya Gökalp ve Mefkûrecilik, *Ziya Gökalp İçin Yazılanlar-Söylenenler III*, (Haz. Şevket Beysanoğlu) Ankara: Ziya Gökalp Derneği Yayınları.
- Kemal, Y. (1986). *Siyâsî ve Edebî Portreler*. (3.b.) İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

- Köroğlu, E. (2010). *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı 1914-1918*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nişanyan, S. (2012). *Sözlerin Soyacağı (Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü)*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Sami, Ş. (1998). *Kâmûs-i Türkî*, İstanbul: Çağrı Yay.
- Tanpınar, A. H. (1969). *Edebiyat Üzerine Makaleler*, (Haz. Z. Kerman) İstanbul: Devlet Kitapları.
- Wellek R., & Varren A. (1993). *Edebiyat Teorisi*, (Çev. Ömer Faruk Huyugüzel) İzmir: Akademi Kitabevi.